

فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

سال نوزدهم، شماره ۸۴، تابستان ۱۴۰۰

مقاله چهارم، از صفحه ۸۵-۱۰۸

مقاله پژوهشی: الگوی دشمن‌شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

با تأکید بر لفظ استکبار

۲۰,۱۰۰۱,۱,۲۰۰۸۴۸۹۷,۱۴۰۰,۱۹,۸۴,۴,۷

محمدحسن دهقان؛ یدا... جوانی؛ رضا یداله‌ی؛ جعفر شیرازی^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۱/۲۴

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۰۴

چکیده

اکنون که نظام اسلامی با فلسفه نفی طاغوت و استکبار و اجرای احکام اسلامی، زمینه‌سازی ظهور سعادت دنیوی و اخروی بشر در ایران استقرار یافته، عوامل پیروزی آن رهبری، مردم و دین محوری و موانع آن دشمنان و استکبار جهانی است. حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر بصیرت، دشمن‌شناسی و ذکر تبعات عدم شناخت دشمن تأکید دارند. شدت بیان و تعدد تکرار نشان از اهمیت این موضوع داشته و رویکردهای متفاوت و تشتت دیدگاه بعضی مسئولین، جریان‌ها در سطوح مختلف نشانگر وجود اختلاف دیدگاه در دشمن‌شناسی در سطح کلان نظام اسلامی می‌باشد، نبود الگو ضمن اختلال در اقدامات مسئولین نظام، تأثیر منفی در حفظ نظام اسلامی خواهد داشت. هدف این پژوهش دستیابی به الگوی دشمن‌شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با تأکید بر لفظ استکبار است روش پژوهش، از نظر هدف کاربردی، از نظر روش اجرا کیفی و داده بنیاد و نوع کاربردی - توسعه‌ای است. در اجرا بعد از انتخاب عنوان تحقیق نسبت به واژه کاوی از متون اصیل و تعیین داده‌های مورد نظر اقدام و در وهله اول کدگذاری باز و ۹۸۵ مفهوم یا کد استخراج شد. در کدگذاری محوری با مقایسه و دسته‌بندی عناوین تعداد ۵۷ مقوله به دست آمد. در کدگذاری انتخابی با دسته‌بندی کلی‌تر، داده‌های سازمان‌دهی شده در قالب ابعاد یا مضامین به تعداد ۵ مورد رسید مرحله چهارم با مشاوره با خبرگان و اجرای تکنیک چند رأیی مدل‌سازی و الگوی نهایی ارائه گردید.

واژگان کلیدی: الگو، دشمن، دشمن‌شناسی، استکبار

۱ استادیار مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲ مدرس و پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)

۳ دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی

۴ دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) Shirazi_J@yahoo.com

مقدمه

هدف از خلقت انسان، «عبودیت» است. چنانچه خداوند متعال فرموده‌اند: "اَوْ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ"؛ «من جن و انس را نیافریدم جز برای اینکه عبادتم کنند. (و از این راه تکامل یابند و به من نزدیک شوند).»^۱ اظهار بندگی به پیشگاه خدای جهان، پیشانی تواضع در محضر خدا بر خاک ساییدن و خودبینی و جبروت نفس را در هم شکستن و فروریختن، به امر خدا عمل کردن و بندگان خدا را گرمی داشتن و به فرموده پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) "الخلق عيال الله" یعنی "آنان که عیال خدایند" خدمت کردن و زمینه سعادت خویش و دیگران را فراهم آوردن فلسفه خلقت و وظیفه انسان است. (بحارالانوار، ج ۷۱: ۳۱۶) آنچه انسان را از انجام این وظیفه بازمی‌دارد، استکبار، خودبرتربینی، بزرگی طلبی و هواپرستی است. نخستین موجودی که از عبودیت و اطاعت خدا سرپیچی کرد، شیطان بود و استکبار و خودبرتربینی، او را به سرپیچی از امر حق تعالی واداشت. (گودرزی، ۱۳۹۶، رساله دکتری) "وَ اذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّا ابْلِيسَ ابِي وَ اسْتَكْبَرَ وَ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ" و هنگامی که به ملائکه گفتیم: "برای آدم سجده کنید، پس همگی سجده کردند، جز ابلیس که سرپیچی کرد و استکبار ورزید و او از کافران شد."^۲ فلسفه بعثت پیامبران نیز برای نجات بشریت از چنگال استعمار، استثمار و استکبار است.

با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و جهت‌گیری حاکمیت الهی و گفتمان استکبارستیزی و دفاع از محرومان و مستضعفان و با ارائه ادبیات بیداری و مقاومت، تقابل و تضاد جبهه حق با محوریت انقلاب اسلامی در برابر جبهه باطل به سرکردگی مستکبران و با محوریت آمریکا و صهیونیسم آشکارتر و شفاف‌تر گردید و در عرصه‌ها و ابعاد مختلف ظهور و بروز یافت چراکه قدرت‌های استکباری و استعمارگر، موجودیت و دوام سلطه خویش را با انقلاب اسلامی درخطر نابودی می‌دیدند و بدیهی است که از هر فرصت و ابزار و روشی برای مقابله با آن استفاده نمایند. (حاجی صادقی، ۱۳۹۳: ۱۰) اکنون که نظام اسلامی با فلسفه نفی طاغوت و استکبار و اجرای احکام اسلامی، زمینه‌سازی ظهور، سعادت دنیوی و اخروی در ایران استقرار یافته است عوامل پیروزی یا

۱ ترجمه آیات، از آیت‌ا... ناصر مکارم شیرازی، ۱۳۸۴، ترجمه قرآن کریم، قم، چاپ دوم، انتشارات اسوه

۲ سوره الذاریات، آیه ۵۶

۳ سوره بقره، آیه ۳۴

همان عوامل محدثه و مبقیه آن دین، نقش و وحدت مردم و رهبری است و عوامل بازدارنده یا موانع استقرار کامل، ادامه و دوام آن معاندین، لشکر کفر و دشمنان و استکبار جهانی می‌باشند. حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر بصیرت و دشمن‌شناسی استکبارستیزی و ذکر تبعات عدم شناخت دشمن و مقابله با آن تأکید دارند. شدت بیان و تعدد تکرار نشان از اهمیت این موضوع داشته و لزوم تبعیت از نظرات حاکم اسلامی بر اساس مبانی اسلام را نشان می‌دهد. وظایف ما برای حفظ نظام اسلامی بصیرت و شناخت دشمنان، مبانی، تفکرات نظر و ایده و روش‌های مقابله آنان با نظام اسلامی است که همواره در پی براندازی و نابودی آن بوده‌اند ولی رویکردهای متفاوت و تشتت دیدگاه برخی دولتمردان، سیاستمداران، جریان‌های سیاسی، در سطوح مختلف و خبرگان و نخبگان جامعه نشان از وجود اختلاف دیدگاه در دشمن‌شناسی و نحوه مقابله با استکبار جهانی است و این نشانگر نبود شناخت دقیق و فقدان الگوی مدون و مناسب و کاربردی دشمن‌شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در سطح کلان نظام اسلامی می‌باشد. چنانچه این الگو ارائه شود از باب نظری زمینه پرداختن به جزئیات موضوع دشمن‌شناسی مخصوصاً با رویکرد شناخت استکبار در تحقیقات و مراکز علمی و رفع آسیب‌های وضع موجود در حوزه دشمن‌شناسی را به دنبال داشته و از نظر عملی زمینه‌ساز اجرای فرامین حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بوده و به تشتت آرا و ایجاد وحدت رویه، هم‌افزایی و هماهنگی مسئولین عالی نظام در تعاملات بین‌المللی کمک خواهد کرد از طرفی مبانی تفاسیر و تعاریف از دشمن موردنظر در نظام اسلامی و در رأس آن‌ها استکبار جهانی و استفاده در تعیین مصداق شده و با افزایش بصیرت ملت ایران و امت اسلامی، موجب مقاومت و ایستادگی آن‌ها با شناخت می‌شود و از طرف دیگر ضمن استفاده در تدوین سیاست دفاعی متناسب، در مقابله با دشمن و صیانت از کیان نظام و بصیرت عموم مردم به دشمن، جلو عوام‌فریبی از سوی برخی نخبگان سیاسی و جریان‌های منفعل و غرب‌گرا خواهد بود. این در حالی است که نبود چنین الگویی ضمن ایجاد تشتت در اقدامات مسئولین نظام، تأثیر منفی در حفظ نظام اسلامی خواهد داشت. لذا هدف اصلی این پژوهش دستیابی به الگوی دشمن‌شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مبتنی بر لفظ استکبار و همچنین مفاهیم (شاخص‌ها)، مقوله‌ها (مؤلفه‌ها) مضامین (ابعاد) و روابط بین مضامین و مقوله‌ها است. با این توصیف سؤال این است که الگوی دشمن‌شناسی دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با تأکید بر لفظ استکبار بر کدام است؟

مبانی نظری

- پیشینه تحقیق:

با توجه مطالعات اکتشافی پیرامون موضوع کارهای پژوهشی زیر که ارتباط غیرمستقیم به موضع مقاله دارند توسط پژوهشگران انجام شده است:

۱- سید مهدی موسوی در مرکز فرهنگ و معارف اسلامی در سال ۱۳۹۴ در تحقیقی با عنوان بررسی روش‌های مبارزه با استبداد در قرآن نتیجه گرفته‌اند؛ استبداد همواره مانعی بزرگ بر سر راه عزت و تعالی جوامع بوده است، از این رو توجه به نگرش قرآن به مسئله استبداد می‌تواند در شیوه درست اتخاذ اندیشه و رفتار سیاسی برای جوامع کنونی اسلامی مفید باشد. این مقاله عهده‌دار تبیین اصول محوری و روش‌های مبارزه با حکومت‌های استبدادی و خودکامه‌ای که انبیا و اولیا با آن‌ها برخورد داشته‌اند اشاره دارد و از میان آن‌ها به حاکمیت استبدادی فرعون توجه ویژه‌ای نموده و آیات فراوانی را به ذکر آن اختصاص داده است.

۲- حسین شیدائیان در مقاله‌ای منتشر شده در فصلنامه حصون، شماره ۱۱ بهار ۱۳۹۳ با عنوان "الزامات انقلاب اسلامی در مقابله با استکبار جهانی از نگاه امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)" ضمن تأمل در مباحث عمیق و جامع انقلاب اسلامی انگیزه و رویکرد به اندیشه امامین انقلاب اسلامی به دلیل ویژگی‌های لازم و فوق‌العاده جامع و کاربردی در پیدایش، پیروزی، تثبیت و استمرار و پویائی نظام اسلامی همچنین با توجه به اشراف کامل ایشان به مسائل و احاطه به رویدادها، قدرت تجزیه و تحلیل مرتبط با آینده انقلاب اسلامی، قادرند راه‌کارها و الزامات مطلوب در جهت تضمین و سلامت انقلاب اسلامی در افق آینده را ترسیم نمایند.

۳- رضا یداله‌ی در سال ۱۳۹۵ در دانشگاه عالی دفاع ملی رساله دکتری با عنوان الگوی اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) انجام داده و در آن نظریه دفاعی برمبنای اندیشه دفاعی ایشان به شرح ذیل استحصال گردید استفاده از کلیه مؤلفه‌های قدرت جامعه اسلامی به صورت غیرتمندانه، مقتدرانه و هوشمند برگرفته شده از ارزش‌های اصیل اسلام با برنامه‌ریزی مدون و سازمان‌یافته برای پاسخ‌گویی به هر تجاوزی علیه جان، ناموس، کیان و منافع مشروع آحاد جامعه اسلام

۴ - محسن گودرزی در ۱۳۹۶ در دانشگاه عالی دفاع ملی رساله دکتری با عنوان الگوی راهبردی استکبارستیزی جمهوری اسلامی ایران در برابر دشمنان از منظر آموزه‌های قرآن کریم و سیره نبوی (صلی‌الله‌علیه و آله) با تأکید بر بعد فرهنگی انجام داده و در آن نتیجه گرفته راهکارهای مقابله با استکبار عبارت‌اند از: اطاعت از رهبری، عدم سستی و ضعف، عدم ترس از دشمن، حفاظت از روحیه تهاجمی، برتری جبهه مؤمنین بر کفار، داشتن روحیه جهادی، نیروی شجاع، صبور و باشهامت، نفی سلطه‌پذیری و عدم طرح دوستی با استکبار، ایمان، توکل و صبر انقلابی، خودباوری و اعتمادبه‌نفس، بصیرت و هوشیاری، کسب توانایی‌های لازم، شکیبایی و پایداری در مبارزه و اعتماد به وعده‌های الهی، حمایت همه‌جانبه از مستضعفان، وحدت و انسجام ایمانی، تمسک به فرهنگ حیات‌بخش توحیدی، ابطال فرهنگ استکباری.

روش اجرای تحقیقات فوق کیفی یا ترکیبی از رویکرد کمی و کیفی به عبارتی رویکرد آمیخته بوده و در همه این تحقیقات هدف اصلی شناخت بخشی از اقدامات و روش‌های دشمنی دشمنان علیه نظام اسلامی و نحوه مقابله با آن بوده است.

آنچه در تحقیقات مربوط به دشمن مغفول مانده تعیین ابعاد و مؤلفه‌های شناخت دشمن واقعی است چراکه نبود معیار و شاخصه‌ای دقیق دشمن‌شناسی ما را در شناخت دوست و دشمن واقعی دچار تشتت و اختلاف در برآورد و مقابله با آن می‌نماید. نقیصه موجود الگوی مدون دشمن‌شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) است. لذا این تحقیق به دنبال آن است که این نقیصه را رفع نماید. با ارائه الگوی دشمن‌شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) ضمن گسترش لبه دانش مربوط به این حوزه، زمینه برای پرداختن به جزئیات موضوع دشمن‌شناسی در تحقیقات و مراکز علمی آماده می‌گردد و همچنین در تعریف و تحدید مفاهیم و مقوله‌های شناخت دشمن کمک خواهد کرد؛ و از طرفی وجود الگوی واحد، مبنای تفاسیر و تعاریف از دشمن موردنظر در نظام اسلامی خواهد بود؛ و می‌تواند به انسجام نظریه‌پردازی در زمینه دشمن‌شناسی کمک نموده و از اختلاف و تشتت جلوگیری نماید. در عمل به صورت موردی مصادیق دشمنان با این معیارها تعیین خواهد شد.

– مفهوم شناسی:

الگو: در فرهنگ دهخدا واژه الگو این‌گونه تعریف شده است: «الگو: مدل، سرمشق، مقتدی، اسوه، مثال و نمونه». (دهخدا، ج ۴: ۳۴) واژه الگو از نظر لغوی به معنای نمونه و شکل چیزی که از کاغذ

یا مقوا بریده باشند است، از نظر اصطلاحی یک نظریه کلی درباره قلمرویی که مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. (آقا بخشی، ۱۳۸۷: ۲۳) در نگاه دیگر، این واژه به معانی؛ الگو یا مدل، انگاره، شکل و نمونه، قالب، طرح، منوال و نقش در نظر گرفته شده است. (شایان مهر، ۱۳۷۷، ج ۱: ۷۹) این واژه در معانی متعددی به کار رفته است. در تعریفی ساده از الگو می‌توان گفت؛ الگو یا مدل، نمایش نظری و ساده شده از جهان واقعی می‌باشد. (سورین، ۱۳۸۶: ۶۵) به عبارت دیگر الگو تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آن‌ها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آن‌هاست؛ که کمک می‌کند هنگام طرح‌ریزی و تصمیم‌گیری تمام عوامل و متغیرهای مؤثر و روابط آن‌ها مورد توجه قرار بگیرد. (دانش آشتیانی، ۱۳۸۸: ۴۵)

تعریف عملیاتی الگو: منظور از الگو در این پژوهش عبارت است از چهارچوب و ساختار مفهومی منسجم، هدف‌دار و متشکل از ابعاد (مضامین) مؤلفه‌ها (مقوله‌ها) و شاخص‌های (مفاهیم) شناخت دشمن از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با معیارهای مشخص است که برای بیان واقعیت‌ها و رابطه بین آن‌ها بکار رفته و با برخورداری از امکان تجزیه و تحلیل، پیش‌بینی نتایج را ممکن می‌نماید.

تعریف نظری دشمن: دشمن در لغت به معنی بدنفس وزشت طبع آمده است (دهخدا، ج ۲۳: ۱۲) و در اصطلاح، آن است که نسبت به کسی گروه یا کشوری بدخواه، کینه‌جو و یا در جنگ و ستیز باشد. (صدری افشار، ۱۳۷۳: ۵۴۵) دشمن و دشمنی در مقابل دوستی و محبت قرار دارد و در اصل به معنای بیزاری، نفرت، عداوت، کراهت و خصومت است. (صدری افشار، ۱۳۷۳، ج ۲: ۱۵۳۸) در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح دشمن چنین تعریف شده است: «منظور از دشمن عبارت است از: اشرا، گروه‌ها و دولت‌هایی که با نظام جمهوری اسلامی ایران در حال جنگ بوده یا قصد براندازی آن را دارند و یا اقدامات آنان بر ضد امنیت ملی است.» در تبصره این ماده بیان شده است در صورت عدم احراز دشمن برای دادگاه، نظر شورای عالی امنیت ملی ملاک عمل خواهد بود. (ماده ۲۵ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۹ مجلس شورای اسلامی)

تعریف عملیاتی دشمن: در پژوهش حاضر دشمن عبارت است از هر عامل داخلی یا خارجی اعم از شخصیت حقیقی یا حقوقی که هدف نهایی آن تغییر کلی یا جزئی ساختار کلان نظام جمهوری

اسلامی ایران از ماهیت دینی اسلامی شیعی به هویت موردنظر دیگر یا ایجاد مانع عمده برای تداوم و بقای آن نظام می‌باشد.

تعریف نظری دشمن شناسی: مفهوم دشمن شناسی عبارت است از شناخت و آگاهی به عمق و نوع اهداف، روش‌ها و ابعاد دشمنی دشمنان، چگونگی و دامنه عملکرد آن‌ها در مقابل نظام مقدس جمهوری اسلامی است.

رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) می‌فرماید: «بصیرت این است که شما بدانید با چه کسی طرفید، بدانید که او درباره شما چه فکری دارد، بدانید که اگر چشم خودتان را بستید و فکر نکردید، ضربه خواهید خورد. توقع ما از نخبگان سیاسی و غیرسیاسی کشور این است که این بصیرت را داشته باشند. مردم خوشبختانه این بصیرت را دارند.» (بیانات در دیدار مسئولان نظام در تاریخ ۳/۲۵/۱۳۹۵)، در متون دینی و فرهنگی ما از بصیرت به عنوان شناخت مسیر و راه تعبیر شده است و با دشمن شناسی مترادف شمرده شده است... «بصیرت علم شناخت راه‌هاست» (کریمی، ۱۳۹۱: ۳)

دشمن شناسی یعنی شناخت تمایلات، انگیزه‌ها، اهداف، نفوذ و نوع اختلاف افکنی دشمن است که با آگاهی و بصیرت از تحرک و شناخت فتنه دشمن در جهت مقابله با آن اقدام لازم صورت گیرد. (حدیث دشمن شناسی، ۱۳۹۱: ۷)

تعریف عملیاتی دشمن شناسی: در این پژوهش منظور از شناخت دشمن یا دشمن شناسی عبارت است از: کسب بصیرت و دانائی نسبت ابعاد (مضامین) مؤلفه‌ها (مقوله‌ها) و شاخص‌های (مفاهیم) دشمنی دشمنان نسبت به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران.

تعریف عملیاتی الگوی دشمن شناسی: منظور از الگوی دشمن شناسی در این پژوهش عبارت است از چهارچوب و ساختار مفهومی منسجم، هدف‌دار که ابعاد، (مضامین) مؤلفه‌ها (مقولات) و شاخص‌های (مفاهیم) دشمن شناسی و رابطه بین آن‌ها را نشان می‌دهد.

مفهوم استکبار: لغت شناسان آن را چنین معنا کرده‌اند: "خودداری از پذیرش حق از روی دشمنی و تکبر" و یا "خودبزرگ‌بینی و نپذیرفتن حق." (طریحی، ج ۳، ۱۳۷۵: ۴۶۵) استکبار آن است که انسان اظهار بزرگی کند و آنچه را که از آن او نیست و برای او روا نیست، ابراز دارد. قرآن کریم مستکبران را در مقابل ضعفا قرار داده است، به جهت آگاهی دادن به این نکته که استکبار آنان به جهت قوه و نیروی بدنی و مالی آن‌ها بوده است و در جای دیگر مستکبران را در مقابل مستضعفان قرار داده است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۴۳۸) بنا بر تعریف فوق، استکبار وصف درونی است که

لوازم و مظاهر مختلفی را می‌تواند در جامعه داشته باشد. خودبزرگ‌بینی و نشناختن حد خود در مقابل خداوند و مردم و به استضعاف کشیدن آن‌ها از اوصاف درونی است که شخص مستکبر به واسطه آن‌ها موضع‌گیری‌های خویش را تنظیم می‌کند؛ چنانکه در مورد نافرمانی ابلیس می‌فرماید: «ابی و استکبر و کان من الکافرین»^۱ و یا در مورد فرعون می‌فرماید: «وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ»^۲

با توجه به توضیحات فوق به این نتایج می‌رسیم: ۱. استکبار، ریشه در یک بیماری روحی دارد؛ بیماری خودبزرگ‌بینی و دیگران را به حساب نیاوردن. ۲. مشخصه آشکار استکبار، «بزرگی طلبی» است و مستکبر تمام تلاش خود را به کار می‌گیرد تا با فراهم آوردن اسباب و مقدمات، به «بزرگی» دست یابد. ۳. استکبار، چیزی جز خود را برتر از دیگران دانستن و همه را زیردست خویش دیدن و در یک کلمه «سلطه بر مردم» نیست. ۴. هرچند برخی لغت‌شناسان میان تکبر و استکبار فرق نگذاشته‌اند. (گودرزی، ۱۳۹۶: ۲۱) اما با تأمل در مجموع آنچه از فرهنگ‌نامه‌ها نقل کردیم، می‌توان تفاوت را به شرح ذیل به بیان آورد: «مستکبر کسی است که می‌خواهد به بزرگی دست یابد و درصدد است که بزرگی خود را به فعلیت برساند و به رخ دیگران بکشد و متکبر کسی است که بزرگی را به‌عنوان یک حالت نفسانی در خود سراغ دارد و برای خود پذیرفته است.» (المیزان، ج ۱۲: ۲۳۴)

حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) درباره سیره خاتم‌الانبیا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و دیگر انبیا (علیهم‌السلام) می‌فرماید: «مقصد این بوده است که ریشه استکبار را از جهان بکنند و مردم را از این ظلم‌هایی که بر ایشان می‌شود، نجات بدهند.» (صحیفه امام، ج ۱۵: ۵۰۷) و در بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) آمده است: «امروز استکبار جهانی، وارث حقیقی فرعون‌ها و نمرودهاست. امروز هدف‌های ابراهیم (علیه‌السلام) و موسی (علیه‌السلام) و دیگر انبیای عظام (علیهم‌السلام) که به دنبال حاکمیت ارزش‌های الهی و شکستن بت‌های زر و زور بودند، هدف آحاد مردم در جمهوری اسلامی است و این، افتخار بسیار بزرگی است.» (بیانات در مراسم دیدار گروهی از مردم شهرهای آمل، نیشابور، مهدی‌شهر، سعادت‌شهر و خانواده‌های شهدای همدان، ۲۶ خرداد ۱۳۶۸)

۱ - قرآن کریم، سوره بقره، آیه ۳۴

۲ - قرآن کریم، سوره قصص، آیه ۳۹

یکی از مهم‌ترین اهداف راهبردی انقلاب اسلامی نفی هرگونه ظلم‌پذیری و استبداد و رهایی از یوغ استکبار بوده است، همان‌طور که خداوند متعال در قرآن فرموده است: "وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا" و خداوند هرگز راهی برای سلطه کفار بر مسلمانان قرار نداده است!

شیطان سرسلسله مستکبرین: هر قدر که مقصد و متهای یک حرکت، متعالی و ارزشمند باشد، موانع و گردنه‌های رسیدن به آن مقصد والا، سخت‌تر و سهمگین‌تر خواهد بود. در مسیر حرکت انسان موحد به سمت آرمان‌های الهی، موانع بزرگ از جمله شیاطین انسی و جنی وجود دارد تا آنجا که جهت گمراه نمودن و ضلالت انسان‌ها از مسیر حق سوگند یاد کرده است؛ "قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ" گفت: به عزت سوگند، همه آنان را گمراه خواهم کرد. او سپس در کمینگاه انسان‌ها نشست تا آن‌ها را از طریق الهی به بیراهه کشاند؛ "قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ" گفت: به سبب اینکه مرا به بیراهه و گمراهی انداختی، یقیناً بر سر راه راست تو [که رهروانش را به سعادت ابدی می‌رساند] در کمین آنان خواهم نشست.^۱ و به‌منظور احیای جامعه توحیدی به‌سوی آرمان‌ها و مقاصد الهی، موانع آن یعنی دشمنان شرورتر و دشمنی‌ها سخت‌تر خواهد بود. منطق وحی، شیطان رجیم را سرسلسله دشمنان انسان در راه حرکت به‌سوی خداوند متعال و رضایت او، معرفی می‌نماید "إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ"؛ "بی‌تردید شیطان، دشمن شماست، پس او را دشمن خود بگیرید. [او] گروهش را فقط [به این سبب به فسق و فجور] دعوت می‌کند که اهل آتش سوزان گردند"^۲

مفهوم استکبار در قرآن کریم: در آیات متعددی از قرآن واژه استکبار و مشتقات آن آمده است. در نگاه قرآن مستکبران کسانی هستند که ایمان به خدا و آخرت ندارند و رسولان و انبیای الهی (علیه‌السلام) و آیات خدا را انکار می‌کنند "وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمْرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أخرجوا أنفسهم اليوم تجزؤون عذاب الهون بما كنتم تقولون على الله غير الحق وكنتم عن

۱ - قرآن کریم، سوره نساء، آیه: ۱۴۱

۲ - قرآن کریم، سوره اعراف، آیه: ۸۲

۳ - قرآن کریم، سوره اعراف، آیه: ۱۶

۴ - قرآن کریم، سوره فاطر، آیه: ۶

آیاتی تَسْتَكْبِرُونَ" و "چه کسی ظالم‌تر است از آنکه بر خدا دروغ بندد، یا بگوید: به من وحی شده درحالی که چیزی به او وحی نشده و کسی که بگوید: من نیز به‌زودی همانند آنچه خدا نازل نموده نازل می‌کنم! و کاش ببینی هنگامی را که ستمکاران در گرداب‌های مرگ‌اند و فرشتگان دست‌های خود را گشوده‌اند (و نهیب می‌زنند) که جانتان را خود از تن بیرون کنید یا جانتان را از چنگال ما برهانید! امروز (که روز ورود به عالم برزخ است) با عذاب خوارکننده کیفر می‌شوید به سزای آنچه درباره خدا به‌ناحق می‌گفتید و از (قبول و تسلیم در برابر) آیات و نشانه‌های او تکبر می‌ورزیدید." "قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَ تَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحاً مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ"، "اشراف متکبر قوم او، به مستضعفانی که ایمان آورده بودند، گفتند: «آیا (به‌راستی) شما یقین دارید که صالح از طرف پروردگارش فرستاده شده است؟!» آن‌ها گفتند: «ما به آنچه او بدان مأموریت یافته، ایمان آورده‌ایم.» "قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ"، "متکبران گفتند: «(ولی) ما به آنچه شما به آن ایمان آورده‌اید، کافریم!»^۲، "إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ"، "معبود شما خداوند یگانه است؛ اما کسانی که به آخرت ایمان نمی‌آورند، دل‌هایشان (حق را) انکار می‌کند و مستکبرند"^۳ و "إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ" و بعد به بیان ریشه اصلی بدبختی آن‌ها پرداخته می‌گوید: "آن‌ها چنان بودند که وقتی کلمه توحید و لا اله الا الله به آنان گفته می‌شد استکبار می‌کردند."^۴

مفهوم استکبار و راهکارهای استکبار‌ستیزی در اندیشه‌ی امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه):

حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) استکبار را معادل کوچک شمردن بنده خدا، تعدی و تجاوز به زیردستان و فخرفروشی بر دیگران عنوان می‌کند. ایشان همچنین در بیان مصادیق مستکبران، گروه معدودی را مثال نمی‌زنند، بلکه تمام افرادی که خصوصیات فوق را داشته باشند، از نگاه ایشان ممکن است به استکبارتری روی بیاورند: «...مستکبرین منحصر نیستند به سلاطین، منحصر نیستند به رؤسای جمهور، منحصر نیستند به دولت‌های ستمگر. استکبار یک معنای اعمی دارد؛ یک

۱- قرآن کریم، سوره انعام، آیه: ۹۵

۲- قرآن کریم، سوره اعراف، آیات: ۷۵-۷۸

۳- قرآن کریم، سوره نحل، آیه: ۲۲

۴- قرآن کریم، سوره اصفاف، آیه: ۳۵

مصادقش همان اجانب هستند که تمام ملت‌ها را ضعیف شمردند و مورد تجاوز و تعدی قرار دادند؛ یک مورد هم همین دولت‌های جائر، سلاطین ستمگر که ملت‌های خودشان را ضعیف می‌شمارند و به آن‌ها تعدی می‌کنند، دست تعدی به ملت‌ها دراز می‌کنند. ملت را ضعیف می‌شمردند و ملت را از روی استکبار نظر می‌کردند و به ملت تعدی و تجاوز می‌کردند. هر فرد، می‌شود که مستضعف باشد و می‌شود مستکبر باشد. اگر من به زیردست‌های خودم، ولو چهار نفر باشد، تعدی و تجاوز کردم و آن‌ها را کوچک شمردم، بنده خدا را کوچک شمردم، من مستکبرم و او مستضعف.» (صحیفه نور، ج ۶: ۲۷۲)

مفهوم شناسی استکبار از منظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) :

استکبار یعنی چه؟ "استکبار یک تعبیر قرآنی است؛ در قرآن کلمه استکبار به کاررفته است؛ آدم مستکبر، دولت مستکبر، گروه مستکبر، یعنی آن کسانی و آن دولتی که قصد دخالت در امور انسان‌ها و ملت‌های دیگر را دارد، در همه کارهای آن‌ها مداخله می‌کند برای حفظ منافع خود؛ خود را آزاد می‌داند، حقّ تحمیل بر ملت‌ها را برای خود قائل است، حقّ دخالت در امور کشورها را برای خود قائل است، پاسخگو هم به هیچ‌کس نیست؛ این معنای مستکبر است."

نقطه مقابل این جبهه ظالم و ستمگر، گروهی هستند که با استکبار مبارزه می‌کنند؛ مبارزه با استکبار یعنی چه؟ "یعنی در درجه اول زیر بار این زورگویی نرفتن؛ معنای استکبارستیزی یک چیز پیچ‌وخم‌دار پیچیده‌ای نیست؛ استکبارستیزی یعنی یک ملتی زیر بار مداخله جویی و تحمیل قدرت استکبارگر یا انسان مستکبر یا دولت مستکبر نرود؛ این معنای استکبارستیزی است." (بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان ۱۳۹۲/۸/۱۲)

"مسئله ستیزه با استکبار و روز ملی استکبارستیزی یک مسئله اساسی است، یک مسئله برخاسته از تحلیل درست و حرف درست است؛ و شما جوان‌های عزیز و میلیون‌ها جوانی که در سرتاسر کشور هستند، مثل شما دانشجو و دانش‌آموزند، باید تحلیل درستی داشته باشید از این قضایا. خوب، جوان اول انقلاب احتیاج به تحلیل نداشت و تحلیل نمی‌خواست، همه چیز برایش روشن بود، چون همه چیز را خودش به چشم خود دیده بود؛ حضور آمریکایی‌ها را، قساوت آمریکایی‌ها را، ساواک دست‌آموز آمریکایی‌ها را، اما امروز شما باید فکر کنید، تحلیل کنید، دقت کنید؛ صرف گفتن [با] زبان نباشد؛ معلوم باشد چرا ملت ایران با استکبار مخالف است؛ چرا با رویکردهای

ایالات متحدهی آمریکا مخالف است؛ این بیزاری ناشی از چیست؛ این را جوان امروز بایستی به درستی و با تحقیق بفهمد." (بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان ۱۳۹۲/۸/۱۲)

مفهوم استکبار از منظر قانون اساسی:

طرح و ایجاد حکومت اسلامی بر پایه ولایت فقیه که در اوج خفقان و اختناق رژیم استبدادی از سوی حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) ارائه شد انگیزه مشخص و منسجم نوینی را در مردم مسلمان ایجاد نمود و راه اصیل مبارزه مکتبی اسلام را بر اساس آموزه‌های قرآن و سیره ائمه معصومین (سلام الله علیهم اجمعین) برگشود که تلاش مبارزان مسلمان و متعهد را در داخل و خارج کشور منسجم‌تر ساخت. در همین جهت نهال پرثمر انقلاب اسلامی پس از سال‌ها مبارزه مستمر و پیگیر با ثمر دهی از خون هزاران شهید و ده‌ها هزار ایثارگر و جانباز و در میان فریادهای: «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» در مبارزه با طاغوت زمان به ثمر نشست و این نهضت عظیم که با تکیه بر ایمان، وحدت و قاطعیت رهبری الهی در مراحل حساس و هیجان‌آمیز نهضت اسلامی و نیز فداکاری ملت به پیروزی رسید، موفق به درهم کوبیدن تمام محاسبات، مناسبات و نهادهای امپریالیستی جهان گردد که در نوع خود سرفصل جدیدی بر انقلابات گسترده مردمی در جهان شد. با توجه به ماهیت این انقلاب عظیم که نفی هر نوع ظلم‌پذیری در سایه‌ی عدالت استقلال و آزادی شکل گرفت نیازمند قانون اساسی می‌بود که ترسیم‌کننده چشم‌انداز و آرمان‌های مقدس آن باشد. (گودرزی، ۱۳۹۶: ۶۷) بر همین مبنا قانون اساسی تضمین‌گر نفی هرگونه استبداد فکری و اجتماعی و انحصار اقتصادی می‌باشد و در خط گسستن از سیستم استبدادی و سپردن سرنوشت مردم به دست خودشان در حکومت اسلامی می‌باشد که اصول ذیل تأکید بر استکبارستیزی جمهوری اسلامی دارد. (نظریور، ۱۳۸۷: ۲۳۸)

اصل دوم: دربند ششم از اصل دوم آمده است، کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا که از راه، نفی هرگونه ستمگری و ستم‌کشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، قسط و عدل و استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی را تأمین می‌کند.

اصل سوم: این اصل در پنج بند مهم به بحث استکبارستیزی جمهوری اسلامی اشاره نموده است.

۱. طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب. ۲. محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی. ۳. تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون. ۴. مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش. ۵. تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان.

اصل نهم: در جمهوری اسلامی ایران، آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت اراضی کشور از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند و حفظ آن‌ها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی، به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت اراضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت اراضی کشور آزادی‌های مشروع را، هرچند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند.

اصل یازدهم: به حکم آیه کریمه «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون» همه مسلمانان یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.

اصل چهاردهم: به حکم آیه شریفه «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الدِّينِ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ لَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظف‌اند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند. این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند.

اصل پنجاه و ششم: حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او، انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است. هیچ‌کس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طرفی که در اصول بعد می‌آید اعمال می‌کند.

اصل یکصد و پنجاه و دوم: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه

مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است.

اصل یک‌صد و پنجاه‌وسه: هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد ممنوع است.

اصل یک‌صد و پنجاه‌وچهار: جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌شناسد؛ بنابراین در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر، از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند.

شاخص‌های استکبار:

الف- منفعت‌طلبی: اصولاً مبنای تمام ظلم‌ها و ستم‌های انسان، چیزی جز منفعت‌طلبی نیست و این موضوع، در قدرت‌های استکباری در حد بالایی وجود دارد. آنان به تنها چیزی که اهمیت می‌دهند، منافع مادی و حیوانی آنان است. از این‌رو، در صورت به خطر افتادن این منافع، حاضرند که از مردم کشور خویش نیز بگذرند و دوستان و متحدان و نوکران خود را فدا کنند تا منافع آن‌ها تأمین شود. (محمدی، ۱۳۸۸: ۳۱)

ب- جهان‌خواری و به دست آوردن سلطه جهانی: دست‌یابی به امکانات موجود در سراسر جهان، یکی از ویژگی‌های کشورهای استکباری است. از این‌رو، کسب سلطه جهانی و تصاحب ذخایر ملت‌های دیگر و به چنگ آوردن شریان حیات اقتصادی جهان، از ویژگی‌هایی است که در تمامی مستکبران دیده می‌شود. (گودرزی، ۱۳۹۶: ۳۲)

ج- عقب‌نگه‌داشتن مستضعفان از رشد واقعی: یکی از روش‌های اساسی و مهم استکبار جهانی، برای حفظ سلطه و برتری خود بر جهان و ادامه بقا و حیات خویش، جلوگیری از پیشرفت ملت‌های مستضعف است. استکبار، در این جهت، از انجام هیچ‌گونه اقدامی، اعم از جذب نخبگان کشورهای جهان سوم و یا کشورهای در حال پیشرفت، کارشکنی در برنامه‌های آنان، اعمال تحریم‌ها و محدودیت‌های بین‌المللی، به بهانه‌های مختلف دریغ نمی‌ورزد. (گودرزی، ۱۳۹۶: ۳۴)

د- اضطراب و ترس درونی:

استکبار همواره درصدد تجاوز به حقوق دیگران است و اصولاً با تجاوز به حقوق دیگران رشد می‌کند. مستکبر، همواره در خوف و اضطراب به سر می‌برد و از انتقام کشورهای تحت سلطه،

هراسان است. از سوی دیگر، تلاش روزافزون در به دست آوردن هر چه بیشتر منافع و منابع دیگران، خواب راحت را از چشمان استکبار ربوده است و از این جهت، همواره دلهره و نگرانی با مستکبران همراه است. استکبار جهانی، جهت دست‌یابی به اهداف شوم خود، از زمینه‌ها و راهکارهایی نظیر، ایجاد اختلاف بین مردم کشورهای مستضعف، ترویج فساد و فحشا، منزوی کردن نیروهای کارآمد و متعهد و به‌کارگیری عناصر داخلی وابسته و روشن‌فکران غرب‌گرا استفاده می‌کند. (محمدی، ۱۳۸۸: ۳۳)

ه- استکبار مانع بزرگ در جهت هدایت و عامل گمراهی جوامع انسانی:

شیاطین همواره درصدد مقابله و ایجاد مانع در برابر پیامبران و عامل بزرگ گمراهی آحاد جامع انسانی بوده‌اند و چنانچه در جهت مقابله با آن‌ها تدبیر لازم صورت نگیرد؛ سد بزرگی در برابر رهبران الهی بوده و عامل مهم گمراهی جوامع انسانی خواهند بود. نمونه آیات ذیل بیانگر چنین واقعیتی است؛ "قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ" متکبران گفتند: "(ولی) ما به آنچه شما به آن ایمان آورده‌اید، کافریم."؛ "قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوْ لَوْ كُنَّا كَارِهِينَ"، "اشراف زورمند و متکبر از قوم او گفتند: ای شعیب! به یقین، تو و کسانی را که به تو ایمان آورده‌اند، از شهر و دیار خود بیرون خواهیم کرد، یا به آیین ما بازگردید. گفت: آیا (می‌خواهید ما را بازگردانید) اگرچه مایل نباشیم."

و- سلطه گرایی در جهت کسب منافع:

اصولاً مبنای تمام ظلم‌ها و ستم‌های انسان چیزی جز منفعت‌طلبی نیست. و این موضوع در قدرت‌های استکباری در حد بالایی وجود دارد؛ و آنان به تنها چیزی که اهمیت می‌دهند نفع مادی و حیوانی آنان است؛ و لذا در صورت به خطر افتادن این منافع، حاضرند که از مردم کشور خویش نیز بگذرند و دوستان و متحدان و نوکران خود را فدا کنند تا منافع آن‌ها تأمین شود. (محمدی نیا، ۱۳۹۲: ۲۵) مستکبرین در جهت حفظ منافع خود به مجادله با جبهه حق برمی‌خیزند؛ "الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبْرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارًا"؛ "همان‌ها که در آیات خدا بی‌آنکه دلیلی برایشان آمده باشد به

۱- قرآن کریم، سوره اعراف، آیه: ۷۶

۲- قرآن کریم، سوره اعراف، آیه: ۸۸

مجادله برمی‌خیزند؛ (این کارشان) خشم عظیمی نزد خداوند و نزد آنان که ایمان آورده‌اند به بار می‌آورد؛ این‌گونه خداوند بر دل هر متکبر جباری مَهر می‌نهد!"^۱

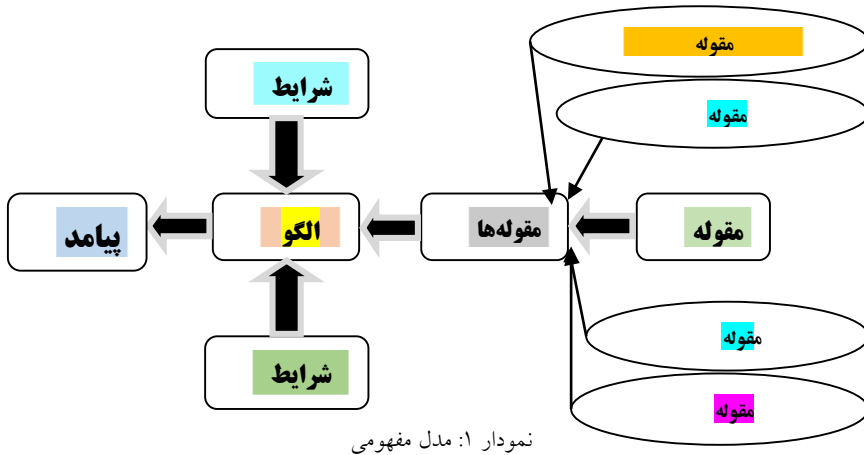
ز- نقطه مقابل نظام اسلامی استکبار است:

"آنچه نقطه مقابل نظام اسلامی است، استکبار است. جهت‌گیری خصومت‌های نظام اسلامی، با نظام استکبار است؛ ما با استکبار مخالفیم، ما با استکبار مبارزه می‌کنیم. استکبار یک واژه قرآنی است که در قرآن درباره امثال فرعون و گروه‌های بدخواه و معارض حق و حقیقت به‌کاررفته است. استکبار در گذشته هم بوده است و تا امروز هم وجود دارد. استخوان‌بندی استکبار در همه دوره‌ها یکی است؛ البته شیوه‌ها و خصوصیات و روش‌ها در هر زمانی تفاوت می‌کند. امروز هم نظام استکباری وجود دارد؛ رأس استکبار هم در دنیا، دولت ایالات‌متحده آمریکا است. استکبار را باید بشناسیم، خصوصیات استکبار را باید بدانیم، عملکرد و جهت‌گیری استکبار را باید بدانیم تا بتوانیم خردمندانه رفتار خودمان را در مقابل او تنظیم کنیم. ما با برخورد غیر خردمندانه در همه عرصه‌ها مخالفیم؛ ما معتقدیم در همه عرصه‌ها، در همه برنامه‌ریزی‌ها، در همه جهت‌گیری‌های جمعی و فردی باید با درایت و حکمت عمل کرد. اگر صحنه را نشناسیم، اگر دوست را نشناسیم، دشمن را نشناسیم، اگر امروز نظام سلطه را نشناسیم، استکبار را نشناسیم، چطور می‌توانیم با حکمت و درایت حرکت کنیم؟ چطور می‌توانیم درست برنامه‌ریزی کنیم؟ لذا باید بشناسیم." (بیانات در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور ۱۳۹۲/۸/۲۹)

چارچوب نظری

چارچوب نظری مبنایی است که فرد پژوهشگر بر اساس آن، درباره روابط بین عواملی که در ایجاد مسئله مهم تشخیص داده‌شده نظریه‌پردازی می‌کند. به دلیل آنکه تحقیق حاضر از نوع نظریه‌پردازی است، نیازی به طرح چارچوب نظری ندارد. روش نظریه‌پردازی "داده بنیاد" روشی است که محقق تلاش می‌کند تا اهداف تحقیق خود را با آن محقق سازد. (ایران‌نژاد، ۱۳۸۲: ۷۴) مدل مفهومی با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد تعیین می‌شود؛ و این مدل نظری به آشکارسازی مفاهیم دقیق تحقیق پرداخته و به کشف روابط علت و معلولی بین پدیده‌ها از طریق قواعد منطقی

توجه می‌کند. تحقیق حاضر به دنبال یافتن الگوی دشمن شناسی از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) با تأکید بر لفظ استکبار است. در فرجام تحقیق بر اساس اصول روش کیفی داده بنیاد، مدل مفهومی الگوی دشمن شناسی برابر نمودار ۱ ترسیم خواهد شد. انشاء...

روش شناسی

روش این پژوهش، از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا با رویکرد کیفی انجام می‌شود. از نظر نوع داده‌ها کیفی و داده بنیاد می‌باشد، نوع تحقیق کاربرد-توسعه‌ای است چون نتایج آن می‌تواند مورد استفاده کاربردی در مجموعه‌های نظام اسلامی قرار گیرد. و از طرفی چون از جنبه نظری توسعه‌بخشی از مباحث نظری مربوط به دشمن شناسی است. لذا توسعه‌ای محسوب می‌شود. با توجه به اینکه روایی تحقیق اشاره دارد به میزانی که یافته‌ها، واقعیت را توصیف می‌کند. به عبارتی یک تحقیق تا چه حد دقیقه آنچه را که قصد ارزیابی‌اش را داشته سنجیده است. در تحقیقات کیفی معمولاً از واژه‌هایی همچون (باورپذیری) " قابل دفاع " و " امانت دار " بودن استفاده می‌شود. در تحقیق حاضر پس از مشورت با اساتید و مشاوره با تعدادی از خبرگان حوزه دشمن شناسی نسبت به تعیین واژه‌های مورد نظر برای داده‌های اولیه به دلیل ذکر و نقل داده‌ها از اصل متون بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) و از اسناد معتبر و استناد داده‌ها به ایشان، شاخص‌های مذکور که گویای روایی تحقیق است در حد بسیار بالائی برخوردار است. پایایی تحقیق بیانگر پایداری و تشابه نتایج اندازه‌گیری در دوره‌های مختلف زمانی است. در تحقیقات کیفی وجود روایی و اثبات آن برای تحقق پایایی کافی می‌باشد و از طرفی به دلیل استفاده از نظر خبرگان به‌طور مستمر در

کلیه مراحل و فرایند تحقیق اعم از واژه کاوی و کدگذاری داده‌ها پایایی موردنظر برای یک پژوهش به‌خوبی تضمین شده است.

تجزیه تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

مرحله اول واژه کاوی:

در این مرحله بعد از انتخاب موضوع و عنوان تحقیق به تناسب آن‌ها، کلیدواژه‌ها نسبت به واژه کاوی از متون اصیل و تعیین داده‌های موردنظر برای تحلیل اقدام شد این مرحله به دلیل تعیین متن و داده‌های اصلی برای تحقیق از مراحل مهم به شمار می‌رود. در این تحقیق از طریق خبرگان و اهل فن مربوطه نسبت به نظرخواهی و انتخاب واژه‌هایی که به منجر به جمع‌آوری غنی‌ترین متن گردد اقدام شد که درنهایت با واژه‌های (بصیرت، دشمن، دشمن‌شناسی، استکبار، کبر و آمریکا) به بیانات مربوط به رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) مراجعه و تا رسیدن به اشباع نظری نسبت به جستجو و جمع‌آوری متون اقدام شد که نتیجه آن جمع‌بندی متن حدود ۳۰۰ صفحه‌ای شد.

مرحله دوم کدگذاری باز:

در این مرحله با مطالعه خط به خط متن تهیه‌شده ابتدا کوچک‌ترین واحد تحلیل از متن برای کدگذاری انتخاب و در جدولی به شکل جدول زیر سازمان‌دهی شد که شامل ۱۲۳ صفحه و ۸۶۵ ردیف شد که بعد از مطالعه مجدد نسبت به دادن یک یا چند برچسب یا کدهای متناسب به هر کدام از آن‌ها اقدام شد که درنهایت حدود ۹۸۵ مفهوم یا کد استخراج گردید. در زیر بخشی از جدول کدگذاری باز درج می‌گردد.

جدول ۱: نمونه کدگذاری باز

منبع	داده‌های اولیه از متن بیانات	مفهوم (کد)	شناسه مفاهیم
۱۳۸۱/۹/۱	در حقیقت، اسلام در کشور ما بزرگ‌ترین ضربه را به استکبار آمریکایی زده است.	ضربه اسلام به استکبار آمریکایی	1. A
۱۳۸۲/۲/۲۹	دولت‌های اسلامی به برکت بیداری اسلامی می‌توانند عزتی را که قدرت‌های استکباری از آن‌ها گرفته‌اند، به خودشان برگردانند.	بیداری اسلامی موجب عزت	2. A
۱۳۸۳/۲/۲۸	از مهم‌ترین ابزارهای استکبار؛ همین قدرت‌ها و سلطه‌های جهانی، ترساندن است.	ترس از مهم‌ترین ابزارهای استکبار	3. A
۱۳۸۳/۹/۳۰	از اهداف اساسی استکبار و آمریکا در دنیای اسلام عبارت است از: ایجاد اختلاف؛ بهترین وسیله هم ایجاد اختلاف بین	اهداف اساسی استکبار ایجاد اختلاف	4. A

		شیعه و سنی	
5. A	اراده مردم تیغ دشمنان کُند	آنجایی که اراده مردم در مقابل استکبار باشد، تیغ دشمنان کُند است.	۱۳۸۳/۱۱/۱۰

مرحله سوم کدگذاری محوری:

در این مرحله با مقایسه و دسته‌بندی عناوین استخراج‌شده از داده‌ها در مرحله قبل زمینه‌های مشترک بین آن‌ها کشف و با طبقه‌بندی مفاهیم مشابه در قالب مفاهیم محوری دسته‌بندی گردید که با استفاده از تکنیک مقایسه پایدار زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم که همان کدگذاری محوری است فراهم گردید. حاصل این مرحله از فرایند شکل‌گیری مؤلفه‌ها یا همان مقوله‌ها بود که به تعداد ۵۷ مقوله بود. جدول زیر نمونه‌ای از مرحله کدگذاری محوری است.

جدول ۲: نمونه کدگذاری محوری

مرحله چهارم کدگذاری انتخابی:

در این مرحله در یک دسته‌بندی کلی‌تر، داده‌های سازمان‌دهی شده در قالب مقوله‌ها و مؤلفه‌های

شناسه	مقوله‌ها	مفاهیم	شناسه‌ها
B1	بصیرت امام و رهبری	بصیرت امام موجب تعیین مسیر+ ممشای امام بصیرت بود+ تأثیر امام در بصیرت مردم+ بصیرت امام در شناخت اوضاع+ معصوم نمونه کامل بصیرت و صبر	+40A+89A+35A+ 219A+317+
B16	شناخت صحنه	تأثیر بصیرت در شناخت و انتخاب افراد+ تأثیر بصیرت در شناخت سیاست‌ها و سیاستون+ تأثیر بصیرت در فهم صحنه+ تأثیر بصیرت و حضور در صحنه+ بصیرت به معنی شناخت خط درگیری دشمن بصیرت شناخت صحنه	+68A+69A+70 A+71A+72A+
B25	اعتماد به نفس	بصیرت یعنی آگاهی ملت به شأن خود+ اتکابه‌نفس و+ هدف آمریکا تضعیف ایمان اتکابه‌نفس و امید و اتحاد+ مرعوب نشدن	1552A+1528A +1522A+152
B26	ترس از دشمن	ترس ملت‌ها موجب بدبختی است+ ترس از مهم‌ترین ابزارهای استکبار ابزار ارعاب ملت‌ها+ بزرگ‌ترین خطا و زیان و خطر مرعوب شدن است+ احساس ضعف باعث جری کردن دشمن+ هدف تبلیغات دشمن ترساندن مردم	1168A+1162A +1277A+1263 A+1256A+129 3A+
B27	دنیاطلبی	حب دنیا مانع بصیرت+ بزرگ‌ترین آفت‌ها دنیاطلبی+ دنیاخواهی و آخرت جویی غیرقابل جمع+ نیازهای کم‌ارزش مادی مانع بصیرت+ مادیگری دشمن شماس+ گرایش مادی دشمن شماس	778A+800A+8 16A+827A+83 2A+831
B34	دشمنی سیاسی	دشمن مخالف استقلال+ پیچیدگی جنگ سیاسی+ تهاجم سیاسی+ آمریکا دشمن استقلال و آزادی ملت ایران+ مقاصد سیاسی+ دشمنی سیاسی+ مصنوعیت آمریکائی‌ها نفی استقلال کشور+ نفوذ سیاسی	394A+445A+4 71A+518A+67 7A+724

محدودتری دسته‌بندی شد. ابعاد یا مضامین به تعداد ۵ مورد رسید. هرچند انتظار بود در این مرحله چارچوب نظری پدیدار شود، ولی نشد.

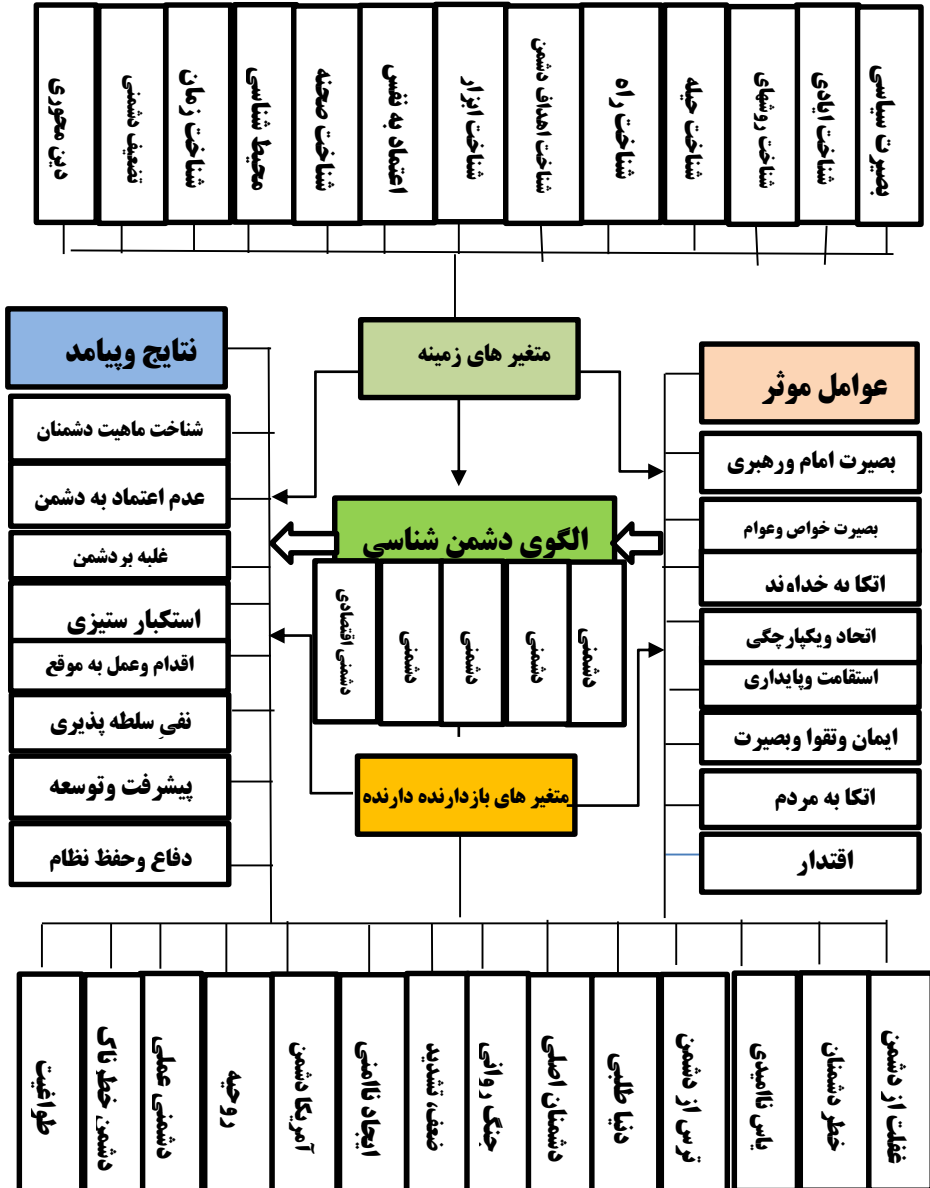
جدول ۳: نمونه کدگذاری انتخابی

نوع مضامین	مؤلفه‌ها (مقوله‌ها)	شناسه مقولات
عوامل مؤثر	بصیرت امام و رهبری + بصیرت عمومی + بصیرت خواص + اتکا به خداوند + تأثیر ایمان و تقوا در بصیرت + اتحاد و یکپارچگی + اقتدار + استقامت و پایداری + اتکا به مردم	B1+ B2+ B3+ B5+ B8+ B18+ B41+ B11+ B15+
متغیرهای زمینه‌ساز	ضرورت و اهمیت بصیرت + دین‌محوری بصیرت + محیط‌شناسی + شناخت صحنه + شناخت زمان + اعتماد به نفس + تضعیف دشمنی دشمن + شناخت ابزار دشمن + شناخت اهداف دشمن + شناخت راه و مسیر + شناخت ترفند و سیله‌های دشمن + شناخت راه و روش‌های دشمن + شناخت ایادی دشمن + بصیرت سیاسی	B4+ B7+ B14+ B16+ B17+ B25+ B37+ B38+ B39+ B42+ B44+ B45+ B29+ B36+
متغیرهای بازدارنده	غفلت از دشمن + خطر دشمنان درونی + یاس ناامیدی مردم + روحیه استکباری + ترس از دشمن + دنیاطلبی + دشمنان اصلی + ضعف موجب تشدید دشمنی + ایجاد ناامنی + طواغیت + دشمن خطرناک + جنگ روانی دشمن + دشمنی عملی + آمریکا دشمن بالفعل	B20+ B21+ B22+ B24+ B26+ B27+ B28+ B30+ B52+ B54+ B55+ + B57+ B48+ B53
نتایج و پیامدها	عدم اعتماد به دشمن + دفاع و حفظ نظام + پیشرفت و توسعه + نفی سلطه‌پذیری + اقدام و عمل به موقع + استکبارستیزی + غلبه بر دشمن + تعیین مصادیق دشمن + شناخت ماهیت آمریکا + شناخت ماهیت دشمنان	B6+ B12+ B13+ B19+ B23+ B40+ B43+ B51+ B49+ B50
ابعاد دشمنی	دشمنی سخت + دشمنی فرهنگی + دشمنی سیاسی + دشمنی اقتصادی + دشمنی ذاتی + دشمنی با ماهیت نظام اسلامی + تقابل جبهه‌ها	B31+ B46+ B35+ B32+ B47+ B33+ B34+

مرحله پنجم مدل‌سازی:

این مرحله از مراحل قبلی جدا بوده و فرایند سختی را شامل می‌شود. در این مرحله با مشاوره‌های مختلف و اجرای تکنیک چند رأیی در میان خبرگان الگوی نهایی پدیدار شد. ۵۷ مقوله استنباطی از مراحل قبل در قالب پنج مقوله هریک با نقش و جایگاه معین به شرح زیر دسته‌بندی شد:

۱- عوامل مؤثر یا مبنایی ۲- متغیرهای زمینه‌ای ۳- متغیرهای بازدارنده ۴- نتایج و پیامدها ۵- ابعاد دشمنی، الگوی دشمن شناسی مبتنی بر دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای با تأکید بر لفظ استکبار حاصله از اجرای روش داده بنیاد در شکل آمده است.

شکل ۲: الگوی دشمن شناسی از دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

با وجود اینکه متدولوژی نظریه داده بنیاد روشی برای تولید نظریه است نه آزمون نظریه؛ لذا چنانچه لازم باشد در تحقیقی جداگانه علاوه بر نظریه پردازی نسبت به سنجش و تست نظریه از طریق روش کمی و تجزیه تحلیل آماری انجام می‌شود؛ و این تست نظریه نیز به معنی اعتبار سنجی کلام امامین انقلاب نیست بلکه سنجش صحت برداشت محقق از کلام آن بزرگواران و ابتکار محقق در دسته‌بندی مطالب و تعیین روابط بین آنهاست.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

با توجه به مطالعات انجام شده از مبانی نظری موضوع و متون بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تحلیل محتوای بیانات، عوامل مؤثر بر شناخت دشمنان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از؛ بصیرت امام و رهبری نظام، بصیرت عمومی، بصیرت خواص، اتکا به خداوند، تأثیر ایمان و تقوا در بصیرت، اتحاد و یکپارچگی، اقتدار، استقامت و پایداری و اتکا به مردم شریف ایران اسلامی در این امر متغیرهایی وجود دارد که زمینه‌ساز این شناخت و بصیرت است از جمله آن‌ها دین‌محوری و شناخت زمان، صحنه و ابزار دشمنی، ترفند و حيله‌ها، اهداف، روش‌ها و ایادی دشمن است که با بصیرت سیاسی، اعتماد به نفس محقق می‌شود. این در حالی است که بعضی از عوامل حالت بازدارنده دارد که عبارت‌اند: غفلت از دشمن، خطر دشمنان درونی، یاس ناامیدی مردم، ترس از دشمن، دنیاطلبی، ایجاد ناامنی، جنگ روانی دشمن، ضعف موجب تشدید دشمنی، طواغیت، روحیه استکباری و... بر اساس بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بصیرت و دشمن‌شناسی نتایج و پیامدهای مطلوبی برای نظام و کشور دارد که بخشی از آن عبارت‌اند از: عدم اعتماد به دشمن، دفاع و حفظ نظام، پیشرفت و توسعه، نفی سلطه‌پذیری، اقدام و عمل به موقع، استکبارستیزی، غلبه بر دشمن، تعیین مصادیق دشمن، شناخت ماهیت استکبار و مخصوصاً آمریکا است. با وجود اینکه دشمنان و در رأس آن‌ها استکبار با ماهیت نظام دشمنی ذاتی دارد، ابعاد دشمنی دشمنان شامل دشمنی سخت، دشمنی فرهنگی، دشمنی سیاسی، دشمنی اقتصادی است.

ب - پیشنهادها:

- ۱- ابعاد دشمنی و عوامل تضعیف و تشدید آن برای مسئولین تبیین گردد.
- ۲- تحقیق دیگری در زمینه نحوه مقابله با دشمنان و در رأس آن‌ها استکبار اجرا و تشریح شود.
- ۳- عوامل مؤثر بر شناخت دشمنان به عنوان محورهای الزامات عملی برای مسئولین راهبردی توجیه و عمل به آن منشأ اثر در انتصابات قرار گیرد.

فهرست منابع

- "قرآن کریم" (۱۳۸۴)، ترجمه: آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی، ترجمه قرآن کریم، قم، چاپ دوم، انتشارات اسوه
- امام خمینی، سیدروح ... (۱۳۸۵)، "مجموعه صحیفه نور"، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت... علیه)، تهران
- امام خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۸-۱۳۹۵)، "حدیث ولایت (مجموعه رهنمودها)"، مؤسسه نشر آثار، تهران
- الف - منابع فارسی:**
- آقا بخشی، علی؛ افشاری راد، مینو (۱۳۸۷)، "فرهنگ علوم سیاسی"، تهران، نشر چاپار
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹)، "استکبارستیزی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)"، فصلنامه سیاست دفاعی، شماره ۶۶
- "استراتژی دفاعی در اندیشه حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)"، در مقابله با استکبار" (۱۳۸۶)، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)
- حاجی صادقی، عبدا... (۱۳۸۹)، "جنگ فرهنگی استکبار"، انتشارات زمزمه هدایت، قم
- حسینی، سید کمال (۱۳۸۶)، "دشمن شناسی از دیدگاه قرآن"، چاپ اول، تهران، لوح محفوظ
- خاکی، غلامرضا (۱۳۸۶)، "روش تحقیق با رویکرد به پایان نامه نویسی"، انتشارات بازتاب، چاپ ۴، تهران
- دانایی فرد، حسن و همکاران (۱۳۸۶)، "روش شناسی پژوهش کمی در مدیریت"، رویکردی جامع، انتشارات صفار، چاپ دوم، تهران
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، "فرهنگ لغت"، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- راغب اصفهانی، محمد بن حسین (۱۴۱۲ ق)، "المفردات فی غریب القرآن"، انتشارات نشر دارالعلم، دمشق
- سورین، ورنر؛ تانکار، جیمز (۱۳۸۶)، "نظریه‌های ارتباطات"، ترجمه: علیرضا دهقان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- شیدائیان، حسین (۱۳۹۳)، "الزامات انقلاب اسلامی در مقابله با استکبار جهانی از نگاه امام خمینی (رحمت... علیه)"
- سید موسوی، مهدی (۱۳۹۴)، "بررسی روش‌های مبارزه با استبداد در قرآن"، نشر فرهنگ و معارف قرآن
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴)، "ترجمه تفسیر المیزان"، جلد ۲۰، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ ۵
- کریمی، حسین (۱۳۹۱)، "حدیث دشمن شناسی"، چاپ اول، انتشارات پیام ماندگار
- گودرزی، محسن (۱۳۹۶)، "الگوی راهبردی استکبارستیزی جمهوری اسلامی ایران از منظر آموزه‌های قرآن کریم و سیره نبوی (صلی... علیه و اله) با تأکید بر بعد فرهنگی"، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت
- مظفری، آیت (۱۳۸۹)، "راهبردهای بصیرت از دیدگاه مقام معظم رهبری"، چاپ اول، قم، انتشارات زمزم هدایت
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۸)، "نظری به نظام اقتصادی اسلام متفکر"، چاپ اول، انتشارات صدرا
- نگارش، حمید (۱۳۸۹)، "دشمن شناسی از دیدگاه امام خمینی (رحمت... علیه)"، چاپ هفتم، قم، انتشارات زمزم هدایت
- یدالهی، رضا (۱۳۹۵)، "تبیین اصول دفاعی مکتب اسلام و ارائه نظریه دفاعی"، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی

ب - سایت:

- امام خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳)، "بیانات و مکتوبات"، قابل دسترسی در سایت معظم له، khamenei.ir